

Edukacja międzykulturowa.
„Pogranicze. Studia Społeczne”.
T. XVII, cz. I. Red. Jerzy Nikitorowicz, Andrzej Sadowski, Dorota Misiejuk. Białystok 2011, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, ss. 186.

Edukacja międzykulturowa to kolejna publikacja białostockiego ośrodka naukowo-badawczego wydana w 2011 roku przez Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, poświęcona kwestiom wielo- i międzykulturowości. Podobnie jak we wcześniejszych opracowaniach z tego zakresu¹, redaktorzy tomu zadbali

¹ Por. publikacje pracowników Katedry Edukacji Międzykulturowej Uniwersytetu w Białymstoku wydane przez Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”: J. Nikitorowicz: *Pogranicze – Tożsamość – Edukacja międzykulturowa*. Białystok 1995; J. Nikitorowicz (red.): *Edukacja międzykulturowa: w kręgu potrzeb, oczekiwań i stereotypów*. Białystok 1995; J. Nikitorowicz (red.): *Rodzina wobec wyzwań edukacji międzykulturowej*. Białystok 1997; M. Sobecki: *Funkcja etniczno-kulturowa szkół mniejszości narodowych*. Białystok 1997; E. Czykwin, D. Misiejuk: *Dwujęzyczność a dwukulturowość w perspektywie psychopedagogicznej*. Białystok 1998; J. Nikitorowicz, M. Sobecki (red.): *Edukacja międzykulturowa w wymiarze instytucjonalnym*. Białystok 1999; J. Nikitorowicz: *Młodzież pogranicza kulturowego Białorusi, Polski i Ukrainy wobec integracji europejskiej*. Białystok 2000; J. Nikitorowicz,

o to, aby w dyskusji nad współczesnymi doświadczeniami i problemami edukacji międzykulturowej zabrały głos uznane autorytety reprezentujące zarówno środowisko pedagogów, jak i inne dyscypliny naukowe. Wspólnym podejściem teoretycznym łączącym wszystkich Autorów tekstów jest traktowanie kategorii „pogranicza” w bachtinowskim ujęciu

M. Sobecki, D. Misiejuk (red.): *Kultury tradycyjne a kultura globalna: konteksty edukacji międzykulturowej*, t. 1–2. Białystok 2001; J. Nikitorowicz, J. Halicki, J. Muszyńska (red.): *Międzygeneracyjna transmisja dziedzictwa kulturowego*, t. 1–2. Białystok 2003; J. Nikitorowicz: *Kreowanie tożsamości dziecka. Wzywania edukacji międzykulturowej*. Gdańsk 2005, GWP; J. Nikitorowicz, D. Misiejuk, M. Sobecki (red.): *Region – Tożsamość – Edukacja*. Białystok 2005; J. Nikitorowicz, J. Halicki, J. Muszyńska (red.): *Kultury narodowe na pograniczach*. Białystok 2006; M. Sobecki: *Kultura symboliczna a tożsamość. Studium tożsamości kulturowej Polaków na Grodzieńszczyźnie z perspektywy edukacji międzykulturowej*. Białystok 2007; J. Nikitorowicz, D. Misiejuk, M. Sobecki (red.): *Etniczność i obywatelskość w Nowej Europie: konteksty edukacji międzykulturowej*. Białystok 2007; J. Nikitorowicz: *Edukacja regionalna i międzykulturowa*. Warszawa 2009, WAIp; J. Nikitorowicz, J. Muszyńska, M. Sobecki (red.): *Procesy migracji w społeczeństwie otwartym: perspektywa edukacji międzykulturowej*. Białystok 2009; J. Nikitorowicz, D. Misiejuk (red.): *Wspólnoty z perspektywy edukacji międzykulturowej*. Białystok 2009; J. Nikitorowicz: *Grupy etniczne w wielokulturowym świecie*. Sopot 2010, GWP.

– jako pogranicze kultur, społeczności, wyznań (a nie głównie – chociaż także – pogranicze państw i narodów) oraz przedstawianie analizowanych i interpretowanych zagadnień w odczytaniach właściwych pedagogice, psychologii, socjologii, filozofii, językoznawstwu, kulturoznawstwu, historii (i innych dyscyplin szeroko pojmowanych nauk humanistycznych).

Opracowanie, składające się z dwóch części, zawiera artykuły 13 autorów, które dotyczą regionalnych i ponadregionalnych kontekstów edukacji międzykulturowych. W części pierwszej – *Edukacja międzykulturowa. Przeszłość i konteksty współczesności* – Jerzy Nikitorowicz, kierownik Katedry Edukacji Międzykulturowej Uniwersytetu w Białymstoku, przedstawia swoistą „drogę” polskiej edukacji międzykulturowej: od Federacji Zespołów Badań Pogranicza do Stowarzyszenia Wspierania Edukacji Międzykulturowej. Wskazuje również najważniejsze pytania – problemy oraz pytania – dylematy odnoszące się zarówno do przeszłości, jak i aktualnie realizowanej edukacji wielo- i międzykulturowej w Polsce i za granicą.

Janusz Gajda w opracowaniu *Sześciolatek Zespołu Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej i jakie perspektywy?* trafnie podkreśla słuszność idei powołania tego zespołu pod patronatem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN i jednocześnie ocenia znaczące osiągnięcia w tym zakresie. Zwraca także uwagę na potrzebę bardziej efektywnej współpracy w ramach Zespołu dotyczącej dwóch płaszczyzn współdziałania:

naukowo-badawczej oraz działalności edukacyjnej o charakterze praktycznym, skierowanej do nauczycieli.

W artykule *Cztery spojrzenia na wielokulturowość i edukację międzykulturową*, Tadeusz Lewowicki wskazuje na cztery typowe podejścia do zagadnień właściwych edukacji międzykulturowej: socjologiczne, psychologiczne, kulturowe (badanie kultury duchowej i materialnej) i pedagogiczne. Inspirowany socjologiczną propozycją Jana Szczepańskiego wyodrębnia zarazem cztery obszary analizy zagadnień edukacji międzykulturowej: (1) wiedza i stosunek wobec Innych (relacje z Innymi), (2) spostrzeganie siebie i własnej tożsamości w wielokulturowym świecie, (3) znajomość i stosunek do kultury duchowej Innych (do świata idei, wartości, dorobku kultury umysłowej), (4) wiedza i stosunek do kultury materialnej (i przyrody) Innych².

Kolejne teksty opracowane przez Krystynę M. Błęzyńską, Wiktora Rabczuka, Agatę Cudowską, Ryszarda Rosę oraz Jerzego Stochmiałka akcentują przede wszystkim polską i europejską perspektywę pedagogiki i edukacji międzykulturowej w aspekcie podstawowych praw człowieka, kształtowania przestrzeni spotkania z Innym oraz zjawiska wykluczania społecznego. Autorzy zgodnie podkreślają m.in., iż edukacja między-

² T. Lewowicki: *Cztery spojrzenia na wielokulturowość i edukację międzykulturową*. W: J. Nikitorowicz, A. Sadowski, D. Misiejuk (red.): *Edukacja międzykulturowa*. „Pogranicze. Studia Społeczne”. Tom XVII, cz. I. Białystok 2011, UwB, s. 34.

kulturowa w ujęciu Rady Europy i instancji Unii Europejskiej jest uznaniem współzależności kultur i społeczeństw, dotyczy nie tylko imigrantów, mniejszości, lecz całego społeczeństwa, jest opowiedzeniem się za społeczeństwem humanistycznym³. Niemniej jednak – w efekcie zachodzących współcześnie procesów globalizacji, migracji, przemieszczania się – pojawiają się również i utrwalają takie zjawiska, jak nierówności społeczne, marginalizacja, izolacja czy wykluczanie. Możliwości ich przewycięzania lub minimalizowania negatywnych skutków upatruje się głównie w nabywaniu kompetencji i umiejętności międzykulturowych, ze szczególnym zwróceniem uwagi na poczucie tożsamości (podmiotowości) jako postawy zaangażowania się w funkcjonowanie własnego środowiska i autentycznego otwarcia się na inne społeczności i kultury; tolerancji jako postawy, którą jednostka może przyjmować w określonych sytuacjach kulturowych, umożliwiających jej dokonywanie oceniania i wartościowania spostrzeganych faktów i zjawisk; komunikacji międzykulturowej jako postawy łączącej wartości językowe i pozajęzykowe odmiennych kultur oraz transgresji i emancypacji jako postawy sprzyjającej samorealizacji.

Część druga – *Edukacja międzykulturowa w regionie* – przybliży Czytelnikowi

³ W. Rabczuk: *Edukacja międzykulturowa z perspektywy Rady Europy i Unii Europejskiej*. W: J. Nikitorowicz, A. Sadowski, D. Misiejuk (red.): *Edukacja międzykulturowa*. „Pogranicze. Studia Społeczne”. Tom XVII, cz. I. cyt. wyd., s. 66.

pogranicze polsko-litewsko-białoruskie w kontekście doświadczeń edukacyjnych. Mirosław Sobecki, odwołując się do rzeki Niemen jako ważnego historycznie i aktualnie symbolu przestrzeni przenikania się kultur – wskazuje na istotne znaczenie tych peryferyjnych obszarów w sensie geograficznym, pełniących zarazem rolę centrum w kształtowaniu (się) kulturowej tożsamości. W zbliżonym rozumieniu ujmuje kulturę regionalną Podlasia Dorota Misiejuk, postulując zarazem potrzebę rewitalizacji tradycji pogranicza Polski północno-wschodniej z wykorzystaniem badań i studiów regionalnych zarówno nad kulturą materialną, jak i duchowym dziedzictwem mieszkańców tych terenów, określanych mianem: prawosławni mieszkańcy regionu⁴. Kultura regionalna tego pogranicza, podobnie jak kultura w szerokim znaczeniu, jest bowiem: (1) zjawiskiem społecznym, a zatem nie można jej traktować w oderwaniu od społeczności, w której/ych ze względu na swój społeczny charakter nie jest nigdy jednolita; (2) zjawiskiem symbolicznym – wyuczoną dziedziną ludzkiego zachowania, przekazywanego z pokolenia na pokolenie przez tradycję i wszelkie formy symbolizmu kulturowego, a przede wszystkim język; (3) rzeczywistością historyczną – stanowi zespół

⁴ D. Misiejuk: *Transkulturowość w świetle zwyczajów, obyczajów oraz twórczości regionalnej Podlasia. Rewitalizacja tradycji pogranicza*. W: J. Nikitorowicz, A. Sadowski, D. Misiejuk (red.): *Edukacja międzykulturowa*. „Pogranicze. Studia Społeczne”. Tom XVII, cz. II. cyt. wyd., s. 135.

form historycznie przeobrażającej się świadomości społecznej – obiektywnej (rozwój sił wytwórczych i stosunków produkcji) oraz subiektywno-racjonalnej (urzeczywistnianie wartości); (4) powiązaną całością – wszystkie wytwory kulturowe pełnią określone funkcje w jej uporządkowanym, zgodnie z pewnymi regułami logicznymi, całokształcie; (5) zjawiskiem psychologicznym – faktem równocześnie psychicznym i zbiorowym, gdyż każda jednostka przetwarza zastany materiał kulturowy i nadaje mu swoiste, indywidualne znaczenie; (6) ma charakter instrumentalny – jest odpowiedzią na ludzkie potrzeby⁵.

Tradycyjna i współczesna kultura materialna i duchowa Podlasia jest/może być podstawą wielostronnych działań opartych na edukacyjnych programach uwrażliwiania kulturowego. Katarzyna Niziołek, Jolanta Muszyńska i Barbara Miszkiel wskazują w swych tekstach na walory edukacyjne konkretnych działań (warsztatów) regionalnych i międzykulturowych z wykorzystaniem sztuki czy zajęć muzealnych przeznaczonych dla dzieci i młodzieży. Takie innowacyjne propozycje, jak „Kot(d) dla tolerancji”, „Tęsknię za Tobą Żydzie” czy działalność Muzeum Ziemi Sejneńskiej w formie m.in. organizacji Sali Wielokulturowości Sejneńszczyzny, projektu „Trzej Starcy”,

⁵ B. Olszewska-Dyoniziak: *Socjologiczne, antropologiczne i filozoficzne rozumienie kultury*. „Przegląd Humanistyczny” 1992, nr 5, s. 74–75; tejsze: *Zarys antropologii kultury*. Kraków 1996, UJ; tejsze: *Oblicza kultury. Wstęp do antropologii międzykulturowej komunikacji*. Kraków 1998, UJ.

konkursu „Sejny – moje miasto”, lekcji muzealnych stwarzają możliwość zaistnienia autentycznego dialogu międzykulturowego na pograniczu.

Sądzę, że recenzowana publikacja może w istotny sposób poszerzyć nasz sposób myślenia o współczesnej rzeczywistości i rozumienia podstawowych kategorii takich jak: kultura, tożsamość kulturowa oraz edukacja wielo- i międzykulturowa. Podkreślić należy również rangę i znaczenie przywołanych w kolejnych artykułach teorii jako zasadniczych dla rozumienia świata zarówno z perspektywy jednostki, jak i społeczeństwa. Recenzowane opracowania mają także duże znaczenie dla praktyki edukacyjnej. Zadaniem edukacji, a w szczególności edukacji międzykulturowej w zróżnicowanym kulturowo społeczeństwie, jest zaciekawic odmiennością, pomóc ją zrozumieć i traktować jako inspirującą do kontaktów międzykulturowych. Przed współczesnym wychowaniem pojawiają się zatem nowe zadania związane ze zmianą świadomości społecznej młodego pokolenia, głównie w zakresie pogodzenia postaw regionalistycznych z tendencjami uniwersalistycznymi. Doświadczenie „małej ojczyzny” uświadamia bowiem istnienie szerokiego „świata zewnętrznego”, jako szczególnej opozycji wobec ograniczenia świata „swoich”. Elementy te – tworzące strukturę i jakość edukacji międzykulturowej – są zatem nieodzowne w procesie wychowania i kształcenia.

Podsumowując nakreślone refleksje i uwagi, stwierdzam, że ze względu na

poruszaną problematykę, jej wagę i aktualność dla rozwoju współczesnej myśli pedagogicznej, publikacja wnosi niezaprzeczalnie duży wkład w rozwój zarówno teorii, jak i praktyki edukacji międzykulturowej, ze względu na niewątpliwe walory pogłębionej analizy problemów społecznych i pedagogicznych. Odbiorcami książki mogą być naukowcy zainteresowani zagadnieniami wzajemnych związków kultury i edukacji.

Opracowanie może być także pomocne nauczycielom, studentom kierunków pedagogicznych, uczniom i ich rodzicom w zakresie poznania i zrozumienia procesów społeczno-kulturowych zachodzących na polskich pograniczach oraz funkcji, jakie przypisuje się współczesnej edukacji wielo- i międzykulturowej w systemie oświaty i wychowania.

Ewa Ogrodzka-Mazur